

PhDr. Vladislav Smolka

The Positions of Finite and Non-finite Subject Clauses

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav anglistiky a amerikanistiky, březen 2007

Posudek oponenta

Předložená disertační práce se zabývá větnými a polovětnými realizacemi podmětu v angličtině z hlediska jejich postavení v souvětí. Účelem práce je zkoumání faktorů z různých rovin jazykového uspořádání, které vedou k umístění podmětové věty v preverbální či postverbální části (extrapozice nebo postpozice). Kvantitativním a kvalitativním srovnáním všech druhů větných a polovětných podmětů dochází ke stupňovitému uspořádání prostředků v závislosti na jejich funkcích.

Vzhledem k analytickému charakteru anglického jazyka představuje slovosled prostředek vyjádření syntaktických vztahů ve větě. Podmět je tak typicky realizován jako první člen věty, což platí i o jeho větných realizacích. Ve skutečnosti však jednotlivé typy vět v podmětu vykazující různou dispozici k preverbálnímu umístění, tj. u některých realizačních prostředků je frekvenčně významnější extrapozice pomocí anticipačního *it* do pozice postverbální. Možná je též inverze postverbálního členu a podmětu (postpozice), která je však marginální.

Práce vychází z předpokladu, že parolový výskyt podmětové věty je výsledkem působení faktorů z různých rovin jazykového uspořádání: typ vedlejší věty, konstrukční a sémantický rozdíl mezi finitními větami a polovětnými konstrukcemi, délka a složitost věty vedlejší i věty nadřazené, charakter slovesné fráze věty nadřazené, a dále pak pragmatických a diskurzivních faktorů, jako jsou registrové charakteristiky (mluvený/psaný, odborný styl/beletrie/novinářský styl), kohezní funkce ve výstavbě textu a využívání jednotlivých konstrukcí pro strukturaci informace z hlediska výpovědní dynamičnosti.

Úvodní tři kapitoly charakterizují cíl práce a celkovou problematiku a podávají stručný přehled literatury, která se srovnáním alternativního postavení podmětných vět zabývá. Kapitola 4 popisuje volbu materiálu s ohledem na různé vlastnosti zastoupených registrů.

Výzkum je proveden na excerpovaném materiálu o rozsahu cca 880 tisíc slov reprezentujících v různém poměru beletrii, novinářský a odborný styl (registrováno je též znázornění mluvené řeči), kde bylo identifikováno celkem 1.441 vět ve funkci podmětu. Celkový počet shromážděných vět a rozložení jednotlivých typů je uveden v tabulce 8.1. Kapitola následující popisuje konstrukce, které jsou zkoumaným větám podobné a také umožňují změny v lineárním řazení větných členů (vytýkácí konstrukce, dislokace či *tough movement*), avšak nepředstavují podmětové věty v pravém slova smyslu. Studie se tedy soustředí na podmět vyjádřený infinitivem a gerundiem, vedlejšími větami obsahovými oznamovacími a tázacími (zvolacími) a substantivní větou vztažnou.

Na základě literatury a autorova předchozího výzkumu se v kapitole 6 podrobně vymezuje deset oblastí, z kterých se potenciálně rekrutují faktory ovlivňujících volbu typu a postavení podmětové věty dle předpokládaného vztahu forma – funkce: charakter přísudku vedl. věty i nadřazené věty, délka a strukturní složitost podmětové věty, její tematický či rematický charakter, registrové charakteristiky, konstrukční omezení a individuální stylistické preference. Tyto faktory jsou v různé míře zohledněny v kapitole 7, která již předkládá podrobný rozbor vlastních příkladů dle typu vět. Z celkového počtu vět zkoumaných vět se jich zhruba 26% nachází v preverbální pozici. Nicméně výsledky jasně ukazují, že pozice věty do značné míry souvisí s jejím typem: 87% gerundiálních vět je před slovesem, u vět infinitivních je tento poměr opačný, u obsahových oznamovacích ještě výraznější, věty obsahové tázací se vyskytují se stejnou frekvencí v obou hlavních pozicích, a věty substantivní vztažné naopak pouze na místě vlastního podmětu. Postponovaná věta se vyskytuje pouze v 1% případů. U polovětných vazeb je tato zřetelná korelace mezi formou a pozicí vysvětlována faktivitou (*definiteness*) dějů

vyjádřených gerundiem spolu s ne/faktivní sémantikou predikace v nadřazené struktuře. V této souvislosti se u příkladů na str. 98 nabízí také srovnání s postmodifikací např. *the process of looking for...*, *the fact of lifting...*, *the result of building*, spíše než s *when*-clause. Gerundium sice prezentuje faktický děj, ale s důrazem na jeho průběh, infinitiv zdůrazňuje výsledek/orientaci na budoucnost (viz účelové infinitivy, např. (18) na str. 100. Kromě rozdílů ve faktivnosti či tematickém charakteru gerundia se mezi oběma nefinitivními prostředky projevují i rozdíly v délce komplementace obou tvarů. Postihnuty jsou i faktory jako typ predikace v hlavní větě (četnost neextraponovaných infinitivních podmětů, pokud je infinitiv i v jmenné části přísudku, lexikální obsazení Cs u extraponovaných podmětů, atd.)

Postavení finitních vět se také významně odlišuje dle typu. *That*-clauses v preverbálním postavení jsou řídké (2.4%), navíc v tomto postavení vykazují zřetelnou diskurzni funkci prezentovat informaci nejen jako známou nebo vyvoditelnou z kontextu, ale mají navíc sumarizační funkci. Tato specifická funkce koreluje s příznakovým postavením podmětové věty na začátku souvětí a se zjištěním, že extraponované věty jsou také často tematické, což je však indikováno jinými prostředky (proformy či *should*). Obsahové věty tázací se vyskytují v obou postaveních se srovnatelnou četností (v iniciální pozici převládají otázky doplňovací) a jejich lineární zařazení reflektuje stupeň jejich výpovědní dynamičnosti. Substantivní věty vztažné ve funkci podmětu jsou vzhledem ke svému tematickému charakteru typicky v preverbální pozici, a nemožnost jiného postavení může být užita jako jeden z testů rozlišování mezi větami obsahovými a vztažnými.

Frekvence jednotlivých typů vět v pre/postverbální pozici je korelována se stupněm podobnosti k substantivní frázi (gerundium, subst. vztažná věta vs. *that*-clause). Vliv má samozřejmě i délka a složitost podmětu (end-weight), která též koreluje s proporčním postavením jednotlivých typů vět (gerundium – infinitiv – obsahová oznamovací věta), a stupeň jeho výpovědní dynamičnosti. Tyto faktory jsou pozorovatelné i při srovnání mluveného či psaného jazyka, které se liší možnou délkou větných členů a také prostředky vyjádření aktuálního členění větného pomocí prozodie. Patrné jsou též rozdíly stylistické. Pozn: 1) V této souvislosti by bylo možno také doplnit, že odborný a novinářský styl vykazují nejen vyšší zastoupení delších podmětových struktur, a tedy extrapozici, ale též téměř dvojnásobnou frekvenci podmětových vět obecně. 2) V diskuzi o vynechávání spojky *that* na str. 115 (65) a str. 120 (94) by bylo možno zvážit tento jev jako prostředek hierarchizace propozic, podobně jako infinitivní částice na str. 88. 3) Na str. 132 alternativní parafráze příkladu (6) substantivní věta vztažná, tedy spíše dislokace.

Práce je cenná systematickým, detailním a přesným rozbořem shromážděných příkladů. Autorova erudice mu umožňuje brát zřetel na vzájemně působící faktory z různých rovin jazykového uspořádání, tj. srovnávání formy (včetně délky a charakteru doplnění) a zároveň vztahu k vyššímu celku (paralelní konstrukce, charakter přísudku, kohezní funkce, stupeň výpovědní dynamičnosti). Metodologicky významným prostředkem popisu je i detailní sémantický rozbor a také práce s alternativním postavením. Prezentaci výsledků v jinak formálně dobře zpracované práci by bylo možno vylepšit propojením kvantitativních výsledků (v kapitole 4 a 7 chybí odkaz na tabulku 8.1 a údaj o celkovém počtu zkoumaných vět), a vyjadřováním poměrných výsledků procenty (např. str. 75, 81, 84, 89, 106, 112 aj.).

Závěr: Jak vyplývá z výše uvedeného, práce PhDr. Vladislava Smolky zcela splňuje požadavky kladené na disertační práce, a proto ji doporučuji k obhajobě pro udělení titulu Ph.D.

PhDr. Pavlína Šaldová, Ph.D.

V Praze, dne 30. dubna 2007

